

PAUSE PÄÄLLÄ. TYÖN JA KOULUTUKSEN ULKOPUOLISET JAKSOT NUORTEN ELÄMÄNKULUSSA

Marjaana Kojo: *YTM, jatko-opiskelija, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto*

marjaana.kojo@uta.fi

Janus vol. 20 (2) 2012, 94–110

Janus

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan työn ja koulutuksen ulkopuolisia jaksoja kokeneiden nuorten omia kokemuksia ja näkemyksiä näistä jaksoista. Nuorten elämäntilanne on poikennut aikuistumisen kulttuurisesta mallista, joka koostuu suoraviivaisista siirtymistä kohti aikuisuutta. Aikuistumisen kulttuuriseen malliin kuuluvat opintojen suorittaminen, työelämään siirtyminen ja perheen perustaminen. Artikkelin aineistona on työttömyyttä ja koulutuksen keskeyttämiä kokeneiden nuorten aikuisten elämäntilanteita teemahaastatteluja. Haastatellut kuvailevat työn ja koulutuksen ulkopuolisia jaksoja katkoksiksi elämäntilanteissa. Osa nuorista koki olensa myöhässä aikuistumisen kulttuurisen mallin mukaisten odotusten mukaisesta elämäntilanteesta ja koki tilanteensa ongelmalliseksi. Osa haastatelluista halusi edetä elämässään omien odotustensa mukaan eikä vertaillut itseään kulttuuriseen malliin.

Kyl mä uskon vahvasti semmisiin ikävaiheisiin, missä tavallaan pitäis saavuttaa tietyt asiat. Kaheksantoista hommataan ajokortti ja hoidetaan armeija ja opiskellaan. Mikä kaikki multa jäi silloin tekemättä. Ajokortin mä ajoin vast kaksneljä kaksivisvuotiaana. Opiskelu nyt jäi ja armeijastaki tuli vapautus, niin kaikki tavallaan jäi. Se sit taas nyt ku on kaksikytkuus. Nyt varmaan pitäis olla jo hyvin tiedossa mihin uraputkeen on menossa ja tälleen. Ja ehkä pitäis olla jo se tuleva vaimoki valittuna melkein. Asuntolainaki jo melkein, eikä vuokralla enää ja vähän tälleen. Kyl se vähän on semmonen asia, mikä ahistaa, että mä oon kaksikytkuus ja mä en oo vielä saavuttanu niistä mitään. (4M¹)

Edellä puhuu haastateltava, joka on viettänyt nuoruudessaan useita vuo-

sia työn ja koulutuksen ulkopuolella. Haastateltava ajattelee, että hänen olisi kuulunut saavuttaa nämä merkkipaalat määrättyissä ikävaiheissa ja tietyssä järjestyksessä. Hänen elämänsä on kuitenkin kulkenut toisin ja se tuntuu hänestä ahdistavalta.

Kuten haastattelukatkelmassa, ihmiset kohdistavat itseensä ja heihin kohdistuu muiden taholta eri elämäntilanteissa odotuksia tietynlaisesta toiminnasta ja käyttäytymisestä. Odotuksia määrittävät yhteiskunnalliset instituutiot, kuten koulutusjärjestelmä ja työmarkkinat sekä erilaiset sosiaaliset yhteisöt. Ne luovat mallin toivottavasta ja sosiaalisesti hyväksytyistä elämäntilanteista. Elämäntilanteen kulttuurinen malli ei siis kerro sitä, millainen on ihmisten elämäntilanne keskimäärin, vaan sen, millainen on

sosiaalisesti jaettu käsitys tavoiteltavasta elämäntavasta. Elämäntavasta normitettavasta mallista on käytetty muun muassa kulttuurisen mallin käsitettä (esim. Hoikkala 1993). Käsitteellä viitataan sosiaalisten odotusten kulttuurisidonnaisuuteen. Lisäksi mallin käsite viittaa sen merkitykseen ihmisten elämän suunnittelussa ja elämäntavatuksissa. Esimerkiksi Marlis Buchmann (1989, 41) toteaa, että kulttuurinen malli tuo ennustettavuutta elämään. Ihmiset tietävät ennalta, mitä missäkin elämäntavatuksessa tulisi tapahtua tai mitä heiltä milloinkin odotetaan. Lisäksi mallilla voidaan viitata siihen, että yksilöt ottavat sosiaalisten ja yhteiskunnallisten odotusten muodostaman aikataulun usein normina, johon omaa elämää vertaillaan (Gubrium ym. 1994; Rantamaa 2001, 72).

Nuoruus sisältää elämäntavatuksen kulttuurisen mallin mukaan useita siirtymiä ja merkittäviä elämäntapahtumia, joiden kautta nuoret lopulta saavuttavat aikuisen statuksen. Nuoruuden elämäntavatukseseen liittyviä sosiaalisia ja yhteiskunnallisia odotuksiin on viitattu aikuistumisen kulttuurisen mallin tai kulttuurisen käsitteen käsitteellä. Aikuistumisen kulttuurisen mallin mukaisesti aikuisuus alkaa vasta, kun yksilö on koulutusputken jälkeen saavuttanut pysyvät asemat ammatti-, työ- ja parisuhdemarkkinoilla. (Aapola & Ketokivi 2005; Buchmann 1989; Hoikkala 1993; Komonen 2000; Oinonen 2004.)

Aikuistumisen kulttuuriseen malliin kuuluvat siirtymät tapahtuvat kuitenkin yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten myötä aiempaan verrattuna myöhemmin tai jäävät kokonaan toteutumatta (Furlong & Cartmel 2007). Yleisen koulutustason nousun myötä

nuoret ovat aiempaa pidempään koulutuksessa ja he siirtyvät työmarkkinoille aiempaa vanhempana ja nykyään usein määräaikaisten työsuhteiden kautta. Nuorista alle 20-vuotiaista palkansaa- jista puolet, 20–24-vuotiaista yli kolmasosa ja 25–29-vuotiaista neljännes on määräaikaissa työsuhteessa. (Okkonen 2009.) Nuorten työttömyysaste oli 21,4 prosenttia vuonna 2010 (SVT 2011). Vaikka nuorten työttömyysjaksot olivat keskimäärin 11 viikon mittaisia, joukosta löytyy myös pitkäaikaistyöttömiä, heitä on esimerkiksi 20–24-vuotiaista työttömistä kolme prosenttia (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010; Valtiovarainministeriö 2010). Tämän lisäksi on suuri joukko nuoria, jotka eivät ole mukana yhteiskunnan instituutioissa. Nämä nuoret eivät ole työssä, työttömiä, koulutuksessa, hoitovapaalla tai armeijassa. Pekka Myrskylän (2011) tutkimuksen mukaan vuonna 2008 oli 40 000 työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella sekä pelkän perusasteen koulutuksen varassa olevaa 15–29-vuotiasta nuorta. Työhön ja koulutukseen liittyvien siirtymien myöhentymisen ohella perheen perustaminen tapahtuu aiempaa myöhemmin. Ensisynnyttäjien keski-ikä on lähellä 30 ikävuotta ja erilaiset perhemuodot ovat yleistyneet (Aapola & Ketokivi 2005).

Yhä useamman nuoren elämäntavatuksella ei enää noudata aikuistumisen kulttuurista mallia. Suomessa onkin viime aikoina kiinnitetty erityistä huomiota nuoruuden elämäntavatuksessa tapahtuvien siirtymien ajankohtaan ja sujuvuuteen. Nuoria patistellaan valmistumaan ammattiin ja siirtymään työelämään nopeammin sekä hankkimaan lapsia aikaisemmin. Erityisesti työttömiä sekä muuten työvoiman ulkopuolella olevia nuoria koskevia toimenpiteitä on lisätty ja sosiaa-

liturvan ehtoja tiukennettu. Tavoitteena on auttaa heidät palvelujen ja muun tuen piiriin, millä edistetään kasvua ja itsenäistymistä sekä pääsyä koulutukseen ja työmarkkinoille. Lakimuutosten ohella on tavoitteena laajentaa yhteiskuntatakuu koskemaan ammattikouluttamattomia ja vastavalmistuneita alle 29-vuotiaita työttömiä nuoria aikuisia (Valtioneuvoston kanslia 2011).

Aikuistumisen kulttuurista mallia on käsitelty tutkimuksissa yli kahdenkymmenen vuoden aikana (Buchmann 1989; Hoikkala 1993; Oinonen 2004; Aapola & Ketokivi 2005). Näissä tutkimuksissa malli näyttää pysyvän lähes muuttumattomana. Vaikka aikuistumisen kulttuurisesta mallista saatetaan tehdä poikkeamia, nuoret joutuvat edelleen perustelemaan niitä ympäristölle (vrt. Niemelä 2005, 190). Tuon tässä artikkelissa esille sellaisten nuorten omia kokemuksia ja näkemyksiä, joiden elämäntapa ei ole noudattanut aikuistumisen kulttuurista mallia. Artikkelia varten haastatellut 17–27-vuotiaat nuoret ovat olleet esimerkiksi työttöminä tai pitkällä sairauslomilla. Heillä on kokemusta työn ja koulutuksen ulkopuolisista jaksoista nuoruuden ikävaiheessa. Tarkastelen artikkelissa, miten nuoret kuvaavat jaksoja työn ja koulutuksen ulkopuolella sekä miten he kokevat ne osana elämäntapaa. Lisäksi tarkastelen, miten nuorten oman elämäntavan ja aikuistumisen kulttuurisen mallin ristiriita näkyy haastattelussa.

Seuraavaksi esittelen elämäntavan ja etenkin nuoruuden elämäntavan, aikuistumisen kulttuurisesta mallista käytyä keskustelua, minkä jälkeen kuvaan aineiston ja analyysin vaiheet. Tutkimuksen tuloksia esittelen kahdessa erillisessä

luvussa. Ensimmäisessä keskityn nuorten näkemyksiin työn ja koulutuksen ulkopuolisista jaksoista ja aikuistumisen kulttuurisesta mallista. Lopuksi pohdin tuloksia suhteessa nuoriin kohdistettuihin toimenpiteisiin.

MUUTTAVA NUORUUDEN ELÄMÄNVAIHE JA AIKUISTUMISEN KULTTUURINEN MALLI

Elämäntavan käsitteellä viitataan ihmisen yksilöllisiin elämäntapoihin, ei ennalta määrättyjen kaikille yhteisten elämäntapojen läpikäymiseen. Elämäntapaan vaikuttavat yksilön oma toiminta ja kehitys, historiallinen aika sekä paikka (Elder 1994). Marjatta Marinin (2001, 19) mukaan elämäntapa hahmotetaan kuitenkin yhteisten elämäntapojen sekä kronologiseen ikään sidottujen elämäntapahtumien kautta. Artikkelissa elämäntapa käsitellään eteneväksi prosessiksi, toisiaan seuraavien elämäntapojen sarjaksi. Elämäntavassa eri elämäntapajaksia voidaan jäsentää urina tai polkuina kuten työ- ja koulutusurina. Urilla merkittävät elämäntapahtumat toimivat käännekohtina ja merkitsevät usein yksilön siirtymää roolista tai asemasta toiseen. (Marin 2001; Rantamaa 2001.)

Elämäntapaa tutkimuksessa elämäntapa jaotellaan yleensä neljään vaiheeseen: lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuteen ja vanhuuteen. Elämäntapojen määrittely ja sisältö on sopimuksenvaraista. Elämäntapoihin liitetään erilaisia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia odotuksia. Esimerkiksi aikuisuuteen liitetään vanhemman ja työntekijän roolit sekä nuoruuteen opiskelijan ja sinkun roolit. Sosiaaliset odotukset kytkeytyvät tiettyihin ikävaiheisiin ja luovat aikataulun, jonka mukaan

yksilöiden odotetaan etenevän. Tästä aikataulusta poikenneen saatetaan esimerkiksi sanoa tehneen jotain ”varhain” tai ”myöhään”. (Rantamaa 2001, 58–59.) Elämäntapojen on normatiiviseksi kutsuttuja elämäntapahtumia, joilla tarkoitetaan ikään kytkeytyviä, useimpien ihmisten elämään kuuluvia tapahtumia (Baltes & Reese 1987). Normatiiviset elämäntapahtumat voivat olla sosiaaliseen tai biologiseen kehitykseen liittyviä, kuten peruskoulun päättäminen 16-vuotiaana ja puberteetti teini-ikässä.

Yhteiskunnan instituutiot vaikuttavat yksilöiden elämäntapoihin ja ovat mukana tuottamassa elämäntapojen kulttuurista mallia. Elämäntapojen määrittelevät esimerkiksi koulutusjärjestelmä, työmarkkinat ja sosiaaliturvajärjestelmä, jotka toimivat ikäperustaisesti. Asko Suikkanen ja kumppanit (2001, 17–18) nostavat esille, kuinka yhteiskunta ohjaa yksilöiden elämäntapojen tietyn lineaarisen mallin mukaiseksi koulutus- ja yhteiskuntapolitiikan avulla. Yhteiskunta myös tuottaa, nimeää ja valvoo sosiaalisten kategorioiden (kuten työllinen, työtön, työvoiman ulkopuolinen) käyttöä. Nuorten kohdalla voidaan puhua ohjaamisen sijaan jopa siitä, että yhteiskunnalliset instituutiot pakottavat nuoret omaksumaan lineaarisesti tietyllä tavalla etenevän elämäntapojen. Alle 25-vuotiaiden peruskoulun päättäneiden ja ylioppilaiden on haettava yhteishaussa opiskelupaikkaa työttömyyskorvauksen menettämisen uhalla. Lisäksi heidän toimeentulotuen perusosaansa voidaan leikata. (Laki toimeentulotuesta 1412/1997; Työttömyysturvalaki 1290/2002.)

Vaikka yhteiskuntapolitiittiset instituutiot toimivat pääsääntöisesti ikäperustaisesti,

ovat ne tulleet joidenkin ikärajojen suhteen aiempaa joustavammiksi. Esimerkiksi opiskelu ei enää kuulu vain nuoruuteen, vaan se on mahdollista myös myöhemmin. Elämäntapojen järjestyminen ikäperustaisesti elämäntapoihin on purkautunut erityisesti työmarkkinoiden muutoksen myötä. Kulttuurisen mallin mukainen elämäntapojen lineaarisuus on perustunut heti kouluttautumisen jälkeen alkavaan vakaaseen työuraan. Työn ulkopuolisia jaksoja on turvattu hyvinvointipalveluiden ja sosiaaliturvan avulla. Yksilöiden elämäntapojen on ollut näiden myötä ennakoitavissa ja suunniteltavissa. Työura tarkoittaa kuitenkin yhä useammalle vaihtuvia työpaikkoja, jopa uuden ammatin opiskelua sekä työttömyysjaksoja. Näin yksilön elämäntilannetta on vaikea määrittellä iän perusteella ja ihmisten määrittely erilaisiin ikäryhmiin on joidenkin tutkijoiden mukaan menettänyt merkitystään länsimaissa. (Karisto 1998; Rantamaa 2001, 70.)

Tiukasti ikään perustuvien elämäntapojen mallin jonkinasteisesta purkautumisesta huolimatta, elämäntapojen kulttuurisesta mallista poikkeamisella saattaa edelleen olla negatiivisia seurauksia yksilöille. Elämäntapojen kulttuurisen mallin mukaisesti niin sanotusti väärään aikaan sattuvat elämäntapahtumat voivat aiheuttaa yksilöille hankaluuksia. Ei-normatiivisilla tapahtumilla viitataan odottamattomiin, yleisesti tunnettuihin elämäntapahtumiin, kuten työttömyyteen tai avioeroon (Baltes & Reese 1987). Tällaiset elämäntapahtumat nähdään Aapolan ja Ketokiven (2005) mukaan usein ympäröivässä yhteiskunnassa ongelmallisina. Lineariselta elämäntapojen poikkeamat, kuten työttömyysjaksot, tulkitaan yhteiskunnassa helposti katkoksiksi ja epäjatkuvuuksiksi sekä

ongelmiksi. (Myös Karisto 1998, 55–56.) Tutkimuksissa poikkeamat on myös todettu yksilöille stressaavammiksi kuin kulttuurisen mallin mukaisesti ajallaan olevat elämäntapahtumat (McLanahan & Sørensen 1985).

Nuoruuteen liittyvät siirtymät ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä. Nuoruus siirtymävaiheena aikuisuuteen on perinteisesti koostunut neljästä eri osa-alueesta: siirtymisestä lapsen roolista vanhemman rooliin, taloudellisesta riippuvuudesta taloudelliseen itsenäisyyteen, lapsuuden kodista omaan kotiin ja koulutuksesta työelämään. Nuoruuden kesto, siirtymät ja niiden ajoitus ovat kuitenkin jonkin verran vaihdelleet aikakauden, sosiaalisen aseman, sukupuolen ja alueen myötä. (Oinonen 2004, 287–290.) Länsimaissa nuoruus on yleisesti pidentynyt lähelle 30 ikävuotta. Jeffrey Arnett (2000) on jopa ehdottanut, että ikävuotia 18–25 tulisi pitää uutena, muotoutuvan aikuisuuden (*emerging adulthood*) elämäntapahtumana. Nuoruuden katsotaan lisäksi muuttuneen entistä vaikeammin määriteltäväksi elämäntapahtumaksi. Nuoret saattavat eri elämäntapahtumillaan olla eri elämäntapahtumiin liitetyissä rooleissa. He voivat esimerkiksi yli 20-vuotiaana asua lapsuuden kodissaan, olla yhtä aikaa opiskelijoita ja työssäkäyviä sekä kuulua johonkin nuorisokulttuuriin (Aapola & Ketokivi 2005).

Michael Shanahan (2000) huomauttaa, että nuoruuden ikävaiheeseen vaikuttaa samanaikaisesti kaksi erilaista prosessia. Nuoruuden ikäperustaisuus on kasvanut instituutioiden merkityksen lisääntyessä. Nuoruus on myös tullut siltä osin aiempaa yhdenmukaisemmaksi. Toisaalta nuoruuden ikävaihe on tullut aiempaa yksilöllisemmäksi perinteiden ja per-

heen merkityksen vähentyessä. Monet tutkimukset kuitenkin osoittavat, että sosiaalinen tausta, sukupuoli ja asuinpaikka vaikuttavat ihmisen elämäntapahtumien edelleen, vaikka niiden merkitys on vähentynyt (esim. Furlong & Cartmel 2007).

Manuela du Bois-Reymondin (1998) mukaan nuoruudesta aikuisuuteen on pääasiassa kahdenlaisia polkuja. Edelleen on olemassa perinteinen nopea, lineaarinen siirtymä aikuisuuteen. Hänen mukaansa erityisesti jotkut työväenluokkaiset naiset saavuttavat aikuisen statuksen edelleen nopeasti, selkeiden ja yksisuuntaisten siirtymien kautta. Pidentyneen nuoruuden mallin mukainen siirtymä on kuitenkin tullut aiempaa yleisemmäksi. Tutkija pitää pidentynyttä nuoruutta lähinnä hyvin koulutettujen ja taloudellista pääomaa omaavien etuoikeutena pohtia valintojaan ja matkustella ennen vakiintumista. Toisenlaista pidentynyttä nuoruutta viettävät työttömät ja määräaikaissa työsuhteissa vastoin tahtoaan olevat, pienituloiset nuoret aikuiset. Heidän ei ole vakituisen työn puuttuessa mahdollista itsenäistyä taloudellisesti, muuttaa omaan kotiin ja perustaa perhettä.

Useiden tutkimusten mukaan aikuisuuden kulttuurisen mallin katsotaan koostuvan kuitenkin edelleen tietyistä suoraviivaisista siirtymistä. Kaisa Ketokiven (2005, 100–101) mukaan sitä määrittävät, tukevat ja ylläpitävät yhteiskunnan instituutiot, yleiset diskurssit ja kulttuuriset käytännöt. Myös Steve Janssenin ja David Rubinin (2011) hollantilaisessa tutkimuksessa elämäntapahtuman kulttuurinen malli kuvailtiin samanlaisiksi vastaajan ikäryhmästä ja koulutuksesta riippumatta. Vuoden 2009 nuorisobarometrissa kysyttiin 15–29-vuotiailta

nuorilta sekä 50–55-vuotialta aikuisilta, milloin ihminen on heidän mielestään aikuinen. Nuoret ja aikuiset pitivät aikuisuuden merkkeinä vastuun ottamista omista päätöksistä, itsensä elättämistä, sen tietämistä, mitä tahtoo elämältään ja lapsien saamista. Lähes kautta linjan nuoret pitävät kuitenkin kaikkia kysytyjä asioita vahvempina aikuisuuden merkkeinä kuin 50–55-vuotiaat. (Myllyniemi 2009, 138–140.)

ELÄMÄKERRALLISET TEEMAHAASTATTELUT JA NIIDEN ANALYYSI

Tarkastelen tässä artikkelissa aikuistumisen kulttuurisesta mallista poikenneiden nuorten kokemuksia. Artikkelin aineisto koostuu 30 nuoren elämäkerrallisesta teemahaastattelusta ja yhdeksästä vuoden kuluttua tehdystä seuranta-haastattelusta. Haastattelut olen tehnyt vuosina 2008–2009 väitöstutkimustani varten². Tavoitteena on selvittää palkkatyön marginaalissa olevien nuorten tulevaisuuteen suuntautumista ja elämäntilannetta. Tavoitin haastatellut uusmaalaisen kaupungin ja kunnan nuorten työllistämistoiminnasta³ ja nuorten työpajoilta. Nuorista 28 oli ensimmäisten haastattelujen aikana mukana työpaja- tai työllistämistoiminnassa ja kaksi heistä oli aiemmin osallistunut kyseiseen toimintaan. Haastateltavat olivat iältään 17–27-vuotiaita. Ensimmäisissä haastatteluissa miehiä oli 20 ja naisia 10. Toisissa haastatteluissa miehiä oli kuusi ja naisia kolme.

Haastattelut olivat väljästi strukturoituja elämäkerrallisia teemahaastatteluja. Ensimmäisissä haastatteluissa kävimme läpi nuorten elämäntarinaa, nykyistä elämäntilannetta ja ajatuksia tulevaisuudesta. Toisessa haastattelussa keskuste-

limme kuluneen vuoden tapahtumista ja tulevaisuuden näkymistä. Haastattelut toteutettiin työpajojen ja työllistämistoiminnan tiloissa tai niiden ulkopuolella kahviloissa ja pitserioissa. Kestoltaan haastattelut vaihtelivat 40 minuutista lähes kolmeen tuntiin. Osa haastatteluista tehtiin nuorten aikataulujen vuoksi kahdessa osassa esimerkiksi niin, että haastattelua jatkettiin seuraavana päivänä. Haastatteluja oli siten yhteensä 41. Sanatarkasti litteroituna haastatteluaineistoa on 530 sivua.

Ensimmäisten haastattelujen aikana nuorten koulutustaso vaihteli. Osa oli suorittamassa työpajalla peruskoulua ja osa oli suorittanut lukion tai ammatillisen tutkinnon. Osa nuorista oli jäänyt toisen asteen koulutuksen jälkeen työttömäksi ja ohjautunut työttömyysjakson jälkeen työpajatoimintaan. Muutama nuori oli keskeyttänyt toisen asteen koulutuksen tai ei ollut lukion jälkeen hakeutunut jatko-opintoihin. Puolella oli suoritettu tai meneillään oleva toisen asteen tutkinto. Yksi haastateltavista opiskeli ammattikorkeakoulussa. Muilla oli perusasteen koulutus tai he suorittivat sitä työpajalla. Toisten haastattelujen aikana yksi nuorista oli määräaikaisessa työsuhteessa, kaksi opiskeli, yksi oli työharjoittelussa ja loput työelämän ulkopuolella. Nuorten asumisjärjestelyt olivat monenlaisia. Nuoret asuivat yksin, puolisonsa kanssa, kavereiden kanssa yhteisasunnossa tai lapsuuden perheensä luona. Haastatelluilla ei ollut lapsia.

Vaikka haastatellut nuoret tavoitettiin työpaja- ja työllistämistoiminnan kautta, heidän taustansa ja elämäntilanteensa olivat erilaisia. Osaa nuorista voisi luonnehtia huono-osaisiksi tai syrjäytymisvaarassa oleviksi nuoriksi, koska he olivat

vailla peruskoulun jälkeistä koulutusta ja työttömiä (vrt. esim. Myrskylä 2011). Osalle nuorista työtoiminta- tai työpajajakso merkitsi lyhyttä miettimistäukoa. He jatkoivat jakson jälkeen opintoja tai siirtyivät palkkatyöhön. Haastateltuja nuoria kuitenkin yhdistivät kokemukset palkkatyön marginaalissa olemisesta.

Käsittelin aineiston kvalitatiivisen aineiston käsittelyohjelman Atlas.ti:n avulla. Aineiston pohjalta valitsin analyysiyksiköksi lausuman tai katkelman haastattelusta, jossa puhutaan työn- ja koulutuksen ulkopuolisista jaksoista, elämäkulusta, elämänvaiheesta ja elämäkulun kulttuurisista malleista. Olen luokitellut näitä sosiologista ikätutkimusta (esim. Buchmann 1989; Marin 2001, Rantamaa 2001) hyödyntäen, joten aiempi tutkimus ja teoria ovat ohjanneet ja auttaneet aineistolähtöistä analyysiä eteenpäin (ks. Tuomi & Sarajarvi 2006, 98–99).

Analyysi eteni siten, että koodasin aineiston ensin teemoittain haastattelukysymysten mukaan. Tässä vaiheessa havaitsin elämäntarinoita yhdistävän toistuvat työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot⁴. Lisäksi havaitsin useiden haastateltavien viittaavan aikuistumisen kulttuuriseen malliin ja peilaavan sitä omaan elämäkulkuunsa. Tämän jälkeen koodasin aineistoa edelleen erottelemalla puheen työn ja koulutuksen ulkopuolisista jaksoista sekä ikävaiheista ja elämäkulusta omiin luokkiinsa. Tämän jälkeen koodasin niitä vielä omiin alaluokkiinsa, jossa erottelin esimerkiksi työn ja koulutuksen ulkopuolisia jaksoja kuvaavat metaforat ja elämäkulun kulttuurisen mallin kuvaukset omiin alaluokkiinsa. (Vrt. Jolanki & Karhunen 2010.) Luokittelut ryhmittelin lopulta kolmeen

pääteemaan. Näitä olivat nuorten kokemukset työn ja koulutuksen ulkopuolisista jaksoista elämäkulussaan, nuorten omaksumat elämäkulun kulttuuriset mallit sekä nuorten pohdinnat omasta elämäkulustaan suhteessa aikuistumisen kulttuuriseen malliin.

NUORTEN KOKEMUKSET KOULUTUKSEN JA TYÖN ULKOPUOLISISTA JAKSOISTA

Haastatelluilla oli elämäkulussaan eripituisia jaksoja koulutuksen ja palkkatyön ulkopuolella. Tällaiset jaksot eivät kulttuurisen mallin mukaan kuulu nuoruuteen ja ne määritellään usein ongelmallisiksi (Aapola & Ketokivi 2005). Osalla näitä jaksoja oli esimerkiksi määräaikaisten työsuhteiden välillä. Osa oli saattanut olla koulutuksen ja palkkatyön ulkopuolella useita vuosia. Nuorten työttömyysjaksoja katkoivat yleensä työharjoittelu-, koulutus- ja työllistämisyksöt. Tämän lisäksi nuoret olivat olleet esimerkiksi määräaikaisten eläkejaksoilla, pitkällä sairauslomalla sekä muuten koulutuksen ja työn ulkopuolella esimerkiksi runsaan päihteiden käytön vuoksi.

Useissa haastatteluissa työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot esiintyivät ensin lähinnä mainintoina: ”Sen jälkeen sit ollu taas työttömänä työnhakijana toisnoi” (30M). Niiden aikana ei tuntunut tapahtuvan nuorten mielestä kertomisen arvoisia asioita. Nuoret kuvailivat haastattelijan sitä erikseen kysyessä työn ja koulutuksen ulkopuolisten jaksoja olemiseksi, odotteluksi ja istumiseksi.

Ja sit mul oli käytännössä muutama vuos siin melkein... hetkinen... seitsemäntoista... yheksäntoista... No, useampi vuos oli silleen, et mä en oikeestaan teh-

ny juurikaan mitään. Et mä olin, sairaste-
lin aika paljon ja sit mul tuli just tää, ku
mä en käyny koulussa ja sit kaverisuhteet
tavallaan katkes aika paljon siinä, siinä
vaiheessa ja tämmöst. Et se oli semmost
niinku olemista. (8M)

Oottelin sitä, et pääsenks mä sinne kou-
lutukseen ja sit just, et pääsenks mä tänne
(työllistämistoimintaan MK). Siinä se sit
meni istuskellessa. (13M)

Työttömien ajankäytön muuttuminen
passiivisemmaksi kuin työssäkäyvillä tai
opiskelijoilla on ilmiö, joka on todettu
myös muissa tutkimuksissa (esim. Vir-
tanen 2006). Työttömät nuoret käyttä-
vät työssäkäyviä ja opiskelevia nuoria
enemmän aikaa passiiviseksi luokiteltui-
hin asioihin, kuten television katseluun,
oleiluun ja nukkumiseen. Työ on mer-
kittävä ajankäyttöä rytmittävä tekijä, so-
siaalisten suhteiden tuoja ja tulojen läh-
de. Nuorten päivärytmi saattaa sekoittaa
työn ja opiskelun puuttuessa; mikään ei
motivoi nousemaan sängystä tai mene-
mään ajoissa nukkumaan. Liikkumista ja
harrastamista rajoittavat pienet tulot ja
seuran puute. Työhön ja koulutukseen
liittyvät sosiaaliset suhteet ovat katken-
neet tai jääneet kokonaan syntymättä.
Ajankäyttöön vaikuttavat myös nuoren
tulevaisuuden odotukset. Nuoret saatta-
vat päämäärien ja mielekkään tekemisen
puuttuessa turhautua ja lamaanua. (Vir-
tanen 2006.) Osa haastatelluista kuiten-
kin pyrki ylläpitämään aktiivisuuttaan
ja päivärytmiään hankkimalla itselleen
ajankäyttöä jäsentävää tekemistä. Eräs
nuori esimerkiksi otti koiran saadakseen
seuraa ja koiran ulkoiluttamisesta itsel-
leen päivärytmin.

Osa pyrki työn ja koulutuksen ulkopuo-
listen jaksojen aikana kuluttamaan ai-

kaansa harrastuksissa ja kotona. Nuoret
viettivät aikaa yksin kotona edullisten
ajanviettotapojen parissa. He pelasivat
tietokonepelejä, katselivat televisiota,
piirsivät, tekivät musiikkia, ompelivat ja
hoitivat lemmikkieläimiä. Jotkut ”hen-
gailivat” eli viettivät aikaa kavereiden
kanssa. Lisäksi he osallistuivat järjestö-
jen tai seurakunnan toimintaan ja aut-
toivat sukulaisiaan esimerkiksi pihatöissä
tai lasten hoitamisessa. Nuoret pyrkivät
tietoisesti kuluttamaan aikaa johonkin,
kuten partiossa toimimiseen. Työttömät
saattavatkin venyttää arkisia askareita,
että ne kestäisivät kauemmin ja täyttäisi-
vät päivän (Ylikännö 2011, 33).

Partio. Harrastanu sitä seittemän vuoti-
aasta asti, et siihen on sit, just ku ei oo
ollu mitään töitä, ni siihen on menny
aika hyvin aikaa. Mä oon meidän lippu-
kunnan, apulaislippukunnan johtaja. Sitte
meil on kesäl tulos meidän (leiri MK), ni
mä oon siellä johtajana. Ja sit ku on kaik-
kii suunnitteluhommii pitäny jotai tehdä,
ni on ihan hyvin uponnu aikaa, ku on
tehny sitä. (7N)

Joskus kakstoista on semmonen yleinen
aika millon pääsee sängystä ylös. Aamul-
la varmaan syödessä tulee tietokoneella
kateltua kaikki päivän tapahtumia ja ka-
vereita ja muuta tällastä. Aika paljon me-
nee aikaa, kun yksin asuu niin, ni ihan
sen pelkän oman kodin pyörittämiseen,
pyykit ja tiskit ja tällaset. Niis aika paljon
menee aikaa. Sit tulee aika usein käytyy
vanhemmilla, kun ne asuu lähellä. Kau-
heesti en pyöri kavereitten kanssa sillai,
tai missään baareissa yleens... Nyt on
vähä jääny, mutta tossa välillä aina enem-
män innostusta johonkin urheilulajiin tai
kuntosalilla käyntiin tai tämmöseen. Ja sit
jotain musiikkia tulee tehtyy ja kuun-
neltu paljon ja elokuvia ja semmosta. Ja

sit tuntuu, mul on aina se, et jos jolleki selitän mitä oon tehny, tai kuten nyt selitän sulle mitä mä teen arkipäivisin, ni se kuulostaa aina, et en tekis paljoo mitään. Mut sit, kuitenkin käytännössä mulla aina loppuu päivät kesken. (4M)

Osa haastateltavista kutsui työn ja koulutuksen ulkopuolisia jaksoja loma-jaksoiksi. Osa nuorista oli ollut työttömänä ammattikoulusta valmistumisen jälkeen tai määräaikaisten työsuhteiden välillä. Tällöin lyhytaikaista työttömyyttä ei pidetty kovin kielteisenä, vaan mahdollisuutena pitää lomaa pitkän työ- tai koulutusputken jälkeen. Tämä saattaa viitata siihen, että nuoret pyrkivät sopeutumaan työn ja työttömyyden vuorotteluun. He tekevät töitä silloin, kun niitä on saatavilla ja pitävät työttömyysjaksoja ansaittuina hengähdystaukoina (vrt. Kylmäkoski 2010). Tällä tavoin asennoituvat nuoret eivät todennäköisesti ole kovin huolissaan tulevaisuudesta. He luottavat saavansa työtä tai pärjäävänsä sosiaalietuuksilla.

Ja sitte, se on tavallaan lomaa, jos mä joudun (työpaikasta MK) pihalle. Se on lomaa vähäks aikaa. Mieltii sit mihin suun... lähtekö opiskelee tai sitte ettii jotain töitä. (17M2)

Sen lisäksi, että nuoret käyttivät työn ja koulutuksen ulkopuolisten jaksoiden aikana aikaa usein passiivisesti ja heistä tuntui, että aikaa oli liikaa, nämä jaksot olivat osalle nuorista jonkinlaisia pysähtyneisyyden jaksoja. He kuvasivat jaksoja pysähtyneisyyteen liittyvien metaforien avulla. Anni Vilkon (1997, 145–155) mukaan metaforassa kertoja oivaltaa samankaltaisuutta kirjaimelliselta merkitykseltään erilaisten asioiden kesken ja kokee tämän yhteyden kuvaavan tiivistetysti

elämäntarinan järjestäytymistä. Nuoret kokivat esimerkiksi sotkeutumisen, jumittumisen ja elektronisissa laitteissa olevan pause-toiminnon kuvaavan näitä jaksoja elämässään. Nuorten käyttämiä metaforia on mahdollista verrata suhteessa yleisiin elämäntilanteiden metaforiin, joita ovat matka, kaari ja etenevä viiva. Niiden voidaan ajatella kuvaavan katkoksia tai pysähtyneisyyden tiloja matkalla eteenpäin kulkevaa viivaa tai kaarta. Tämä viittaa ehkä kokemukseen siitä, että oman elämän ulkopuolella aika kului eteenpäin, mutta oman elämän kulku tuntui pysähtyneen.

Et vähän niinku se harmittaa, että se ikään kuin jumittu tää koko homma siihe, toho lukioaikoihin suunnilleen. (20N)

Koska itellä oli, se vähän niinku tuntu siltä ku ois ollu kaheksantoista viiva johonki asti niinku pause päällä. Et ikää tuli lisää, mut ei elämäntilanne muuttunut. (4M)

Aika tuntuu lineaarisen etenemisen sijaan pysyttelevän paikallaan. Aika muuttuu sykliseksi: samat toiminnot seuraavat toisiaan viikonpäivästä toiseen.

Joka päivähän se on samaa paskaa. Asiat toistaa itteensä. Mä herään aamulla, keitän kahvit, pelaan vähän tietokoneella ja käytän koiran pihalla ja sitte mä vaan istun tai juon kaljaa. Sellasta se nykyään, tuolla ainaki. (36M2)

Kokemus oman elämän pysähtyneisyydestä oli jopa niin vaikuttava, että eräs haastateltava tunsi olevansa vuosia kronologista ikäänsä nuorempi. Peter Alheitin (1994, 234–236) mukaan ajan pysähtyminen on myös henkinen kokemus, joka toimii nuorten henkisenä sel-

viytymiskeinona työttömyyden aikana. Omat toiveet ja henkilökohtainen kehitys ikään kuin laitetaan tauolle työttömyysjaksojen ajaksi. Näin työttömyys on helpompi kestää psyykkisesti.

Kyl mäki tunnen olevani paljon nuorempi useimmiten, ku mitä sit... Jotenki, mä olin jumissa. Ku mä täytin kuustoista, ni mä olin mun mielest viistoista vuotias viel kaheksantoista vuotiaaks ainaki silleen. Aina päässä tuntu, et joo mä oon viistoist. (8M)

Pysähtyneisyyden kokemusta lisäsi, että nuoret kokivat, etteivät he saaneet työn ja koulutuksen ulkopuolisten jaksosten aikana vietyä elämäänsä ja tärkeäksi katsomiaan asioita eteenpäin. Nuoruuden siirtymät seuraavat yleensä toisiaan tietyssä järjestyksessä. Jonkin olennaisen siirtymän tai elämäntapahtuman viivästyminen vaikuttaa siten seuraaviin siirtymiin. Esimerkiksi ammattikouluttamattoman on vaikea siirtyä työmarkkinoille (vrt. Sipilä ym. 2011). Tämä viivästyttää taloudellisen itsenäisyyden saavuttamista ja todennäköisesti myös perheen perustamista. Alla olevassa lainauksessa haastateltava kertoo muuttamisesta lapsuuden kodista omaan asuntoon. Hän kertoo haluavansa saada ensin peruskoulun päätökseen ja mahdollisesti sen jälkeen suoritettua jonkin ammatillisen tutkinnon. Näiden myötä hän toivoo saavansa pysyvän työsuhteen ja taloudellisen tilanteensa paremmaksi. Vasta tämän jälkeen hän uskoo muuton omaan asuntoon olevan mahdollista.

Ja nyt tossa asun äidin luona nyt vielä toistaseks ainaki. Saan sen pysyvän työpaikan ja rahatilanteen vähän parempaan kuntoon, ni sit luultavasti etin itteki asunnon. Ja asunnon saaminenki on

helpompaa, jos on töitä. Kahtoo vuokranantaja, että tuo pystyy vuokran maksaa. (25M)

ELÄMÄNKULUN VERTAAMINEN AIKUISTUMISEN KULTTUURISEEN MALLIIN JA SIITÄ TEHDYT TULKINNAT

Elämänkulun kulttuurinen malli tulee erityisen näkyväksi silloin kun siitä poiketaan (Rantamaa 2001, 60). Näin oli myös haastateltujen kohdalla. He olivat joutuneet tilanteisiin, joissa heidän oletettiin tai toivottiin olevan ikänsä perusteella erilaisessa elämäntilanteessa kuin mitä he todellisuudessa olivat. Nuoret joutuivat selostamaan ja perustelevaan elämäntilannettaan esimerkiksi työvoimaviranomaisille ja sukulaisille. Tällöin nuoret tulivat – usein kiusallisen – tietoisiksi siitä, että he olivat poikenneet aikuistumisen kulttuurisesta mallista. Näin he olivat ehkä tietoisempia nuoruuden elämänvaiheeseen kohdistuvista odotuksista kuin aikuistumisen kulttuurisen mallin mukaan eläneet.

Just jotkut sukulaiset kysyy, mitäs sä nyt teet. Ja sit, jos on ollu työttömänä, joo mä oon työttömänä. Ja eli tällai... onks sulla nyt joku uus tyttö löytyny. Ni, ei oo nyt mitään tyttöä löyty. Ne on niin ärsyttäviä vastauksia, että siinä mielessä niinku. Ihmiset odottaa, et jos sä oot sen ja sen ikänen, ni sun pitäs olla sitä ja sitä tehtynä. (4M)

Mun mielest se on just silleen, et sun pitää joko tehdä töitä tai opiskella, tai muuten sä olet yhteiskunnan pohjasakkaa. Et just se, et ku mäki oon sosussa käyny ja saanu toimeentulotukee. Ni mä tunnen itteni ihan hirveeks pummiks, koska mä en oo pystyny tekee töitä. (12N)

Haastatellut viittasivat toistuvasti elämäntilanteen kulttuuriseen malliin ja etenkin siihen, mitä nuoruuden ikävaiheesta tulisi tapahtua. He esimerkiksi puhuivat ”normaalista” elämästä tai kuvasivat mielestään tavanomaista elämäntilannetta ikäisilleen nuorille. Haastattelussa aikuistumiseen liittyi yleensä seurustelu ja sen vakiintuminen parisuhteeksi, ammattiin valmistuminen, työelämään astuminen, omaan asuntoon muuttaminen ja perheen perustaminen. Nuoret oletivat esimerkiksi kahdeksantoistavuotiaana muuttaneen pois vanhempien luota omaan asuntoon ja olevan palkkatyössä. Toisaalta nuoret etäännyttivät itseään tästä mallista: oma elämäntilanne oli mennyt toisin. Nuorten voidaan ajatella puhuvan toisenlaisesta elämästä ja elämäntilanteesta, josta he kokivat jääneensä osattomiksi (vrt. Kulmala 2004) ja vertaavan itseään siihen.

No, just se, et... hommaat ämmän, oot sen kaa vähän aikaa, meet kihloihin, hommaat lapsen, meet naimisiin, hommaat koiran, oman kämpän, muutatte yhteen ja teet duunii. Et se on ehkä, tai siis se on muitten mielest normaali. (11M)

No yleensä se on sillai, et ku täyttää kahdeksantoista, ni tulee ns aikuiseksi ja sitte pitäs jo siinä, olla periaattees poissa käm... ni vanhempien luota, asua jossain muualla ja suunnilleen kaikki työpaikat ja tällai ja kaikki pitäis olla kondiksessa ja... Tällai näi sitä oletas, mut ei se aina mee niin. (32M)

Elämäntapahtumien tavanomainen järjestys ja ajoitus elämäntilanteessa määrittyivät kuitenkin nuorten haastattelussa hieman erilaiseksi riippuen asuinalueesta, kulttuurisesta taustasta ja sukupuolesta

(vrt. Raitakari 2004, 60–61). Haastatellut esimerkiksi vertailivat eri kulttuureista tulevien nuorten näkemyksiä aikuistumisesta. Nuoret myös puhuivat siitä kuinka Pohjois-Suomessa ihmiset pitävät perheen perustamista nuorena tärkeänä. Etelä-Suomessa taas nuoret haluavat ensin hankkia vakituisen työpaikan ja perustaa perheen vasta sen jälkeen. Lisäksi nuoret kertoivat, että aikuistumisen kulttuurinen malli muuttui ajan myötä. Nykyisin se oli erilainen kuin heidän isovanhempiensa nuoruudessa. Ikärajat ja elämäntapahtumien järjestys olivat väljentyneet jättäen tilaa yksilöllisille ratkaisuille. Esimerkiksi perinteisesti on kihlauduttu, menty naimisiin ja hankittu sitten lapsia. Tämä on ollut elämäntapahtumien ”oikea” järjestys. Nykyisin on kuitenkin tavanomaista ja melko hyväksyttävää tehdä nämä asiat missä järjestyksessä tahansa (Marin 2001, 35).

Tää mun entinen tyttöystävä, joka oli (ulkomaalainen MK), niin se koki itsellensä hirveitä paineita sen suhteen, koska siellä on tapana, et mennään naimisiin parikymppisenä, hommataan lapsii. Et se niin kun yhteiskunnan painostus on niin kovaa. (...) No, Suomi on niin erilainen, siis tää on kumminki, opiskellaan pitkään ja hommataan sitte lapsia tai näin sitku niit hommataan. (8M)

Mul on jotenki semmonen hirveen vanhanaikainen periaate, se on varmaan tullu mun mummolta, et pitää olla naimisissa ja sit vasta voi perustaa perheen. Mut siis, mun kavereit on paljon yksinhuoltajii ja tälle näin, et ei se oo sillai nykypäivänä. (10N)

Kulttuurisen mallin lisäksi konkreettisine oman elämäntilanteen vertailukohteina nuorille toimivat läheiset ihmi-

set. Vertaissuhteissa nuoret havaitsivat edenneensä elämässä eri tavoin kuin ikätoverit. Kavereiden elämäntilannetta käytettiin myös oman elämäntilanteen perusteluna. Nuoret elivät samanlaisessa elämäntilanteessa kuin muutkin. Lisäksi osa nuorista pohji sitä, mitä heidän vanhempiansa elämässä oli tapahtunut, kun he olivat olleet samassa iässä kuin he itse olivat. Nuoret totesivat esimerkiksi vanhempien perustaneen perheen itseään nuorempina. Myös sisarukset olivat vertailukohteita suhteessa omaan elämäntilanteeseen. Nuoret tekivät lähiyhteisössään tällaista sosiaalista vertailua muodostaakseen tai löytääkseen jotain yhteistä normia siitä, missä ikävaiheessa tietyt asiat olisi hyvä tehdä tai saavuttaa.

Ja sillee kuitenkin, et on paljon kavereita kellä on niinku nyt jo, valmistunu koulusta ja on insinöörejä ja tälläsiä, et on vakituinen työpaikka. Sillee vähän selvemmät kuviot. Sit se vähän sillee, et voi vittu miks mä oon ite, mitä mä oon, mitä mä oon tehny, mitä mä teen. (24M)

Mä aina vertaan itteeni jotenki äitiin. Et esimerkiksi ku mä täytin nyt kaksikytys, nii mä ajattelin, et äidil oli silloin ku äiti oli kaksikytys, ni sil oli jo mut. (12N)

Ehkä nyt ainoa et mitä tässä on tapahtunu niin on sillain vähän lähipiirissä, et sisarukset on poikinu lisää lapsia. Se ei varsinaisesti oo mun elämään vaikuttanu, mut kuitenkin sillain vähän varjostanu mun elämää. Tuntuu jännältä, et sisaruksilla on kauheat läjät lapsia ja itellä ei oo vielä yhtään. Kyllä se vähän pistää välillä miettimään. (33M2.)

Nuoret tekivät omasta elämäntilanteestaan kahdenlaisia tulkintoja. Osa nuorista koki tekemänsä vertailun pohjalta

olevansa myöhässä aikuistumisen kulttuurisen mallin mukaisissa siirtymissä tai tehneensä asiat väärässä järjestyksessä. Osa nuorista suhtautui kriittisesti aikuistumisen kulttuurisen mallin mukaiseen elämäntilanteeseen. He korostivat yksilöllistä elämäntapahtumien ajoitusta, joka riippui omista toiveista sekä itselle sopivasta ajankohdasta.

Osa nuorista suhtautui kriittisesti kulttuurisen mallin mukaiseen aikuistumiseen. He korostivat, että nuoruuteen kuuluvat siirtymät, kuten opintojen aloittaminen tai valmistuminen sekä työelämään siirtyminen, olivat riippuvaisia omista haluista, tunteista, elämäntilanteesta ja yksilöllisestä kehityksestä. He eivät halunneet vertailla itseään muihin ja osa kielsi kokevansa paineita itseensä kohdistuvista odotuksista. (Vrt. Niemelä 2005, 174–176.) Tämä on eräänlaista vastapuhetta (Juhila 2004). Nuoret haastoivat aikuistumisen kulttuurisen mallin mukaisen elämäntilanteen ja virittelivät vaihtoehtoisia reittejä aikuisuuteen.

Mä ainaki etenen ite sellaseen tahtiin, ku mä aattelen, et se on sopiva. (...) Menee kouluun sitte, ku hetki on sopiva ja töihin sitte, ku hetki on sopiva ja niin edespäin. (21N)

Mä oon nähny kuinka ihmiset saattaa ni kehittyä henkisesti ja fyysisesti niin nopeesti, ja sitä saattaa joskus kehittyä niin hitaastikki, että mä en iän puolesta kato ihmisiä niin hirveen odotuksellisesti. Jokainen ikääntyy tahdillaan. (30M)

Muutama nuorista kielsi edes tavoittelevansa lineaarista koulutuksesta työelämään siirtymistä tai vakaata työuraa. He halusivat kokeilla erilaisia opiskeluvaihtoehtoja.

toehtoja ja ammattialoja sekä vaihtaa työpaikasta toiseen.

Tai sen mä ainaki tiedän, et mä en haluis niinku välttämät semmoseen, että käydään tää koulu, sit mennään töihin, sit ollaan tässä koko loppuelämä. (24M)

Aikuistumisen kulttuurisen mallin näkökulmasta omaa elämäntulkuaan tarkastelevat nuoret puhuivat myöhästymisestä. Tämä tarkoitti kulttuurisen mallin mukaisten siirtymien aikataulun ylittämistä (vrt. Aapola 2005). Oman elämän tarkastelu tästä näkökulmasta synnytti tunteen siitä, että elämäntulkuunsa heidän tulisi olla saavuttanut joitain merkkipaaluja, kuten ammattiin valmistuminen, vuosia aiemmin. He kuitenkin elivät elämäntavaiheita, jotka yleensä yhdistetään nuorempiin ikävaiheisiin. Tunnetta lisäsi, että esimerkiksi yli 20-vuotiaana aloitetuissa ammatillisissa opinnoissa opiskelutoverit olivat itseä vuosia nuorempia.

No oikestaan se on vähän omistakin ajatuksista tullu, että toi lukiojuttu siinä tyyliissä kaduttaa, jos ois mennykki siihen ammattihommaan, ni sillohan se ammatti olis jo. Sillä tavalla vähän ikään kun myöhästyny. Et sen ois voinu tehdä aikasemminkin, mut silloin, ku niitä paikkoja haettiin, ni mä kuitenkin päätin hakee lukioihin. (20N)

Kyllän mua ottaa päähän se just, et mä oon nyt näin vanhana vielä tavallaan toisen asteen koulussa. Et ois se nyt ihan hyvä, et ois nyt suoritettuna jo ajat sitte pois jo. (8M)

Nuoret viittasivat yhtäältä perinteiseen lineaariseen aikuistumisen kulttuuriseen malliin ja toisaalta uudenaikaiseen yksilölliseen tapaan tulla aikuiseksi. Nämä kaksi

mallia saattoivat esiintyä saman nuoren haastattelussa. Tämä kertoo asenteiden ja kulttuuristen mallien vähittäistä muuttumista uudenaikaisissa olosuhteissa. Haastattelussa näkyy kahden eri aikakauden tai sukupolven elämäntulkuun mallit. Yhtäältä nuoret vertaavat itseään omiin vanhempiinsa ja sen aikakauden kulttuuriseen malliin sekä esimerkiksi työvoimatoimiston heille tarjoamiin tavoitteisiin. Toisaalta nuoret näkevät yksilöllisten, aikuistumisen kulttuurisesta mallista poikkeavien elämäntulkujen malleja vertaisryhmässään ja vertailevat itseään heihin.

AIKUISTUMISEN KULTTUURINEN MALLI MURROKSESSA

Artikkeli tarkastelee nuorten aikuisten näkökulmasta työn- ja koulutuksen ulkopuolisia jaksoja osana heidän elämäntulkuaan ja ristiriitaa nuorten oman elämäntulkuun ja aikuistumisen kulttuurisen mallin välillä. Artikkelia varten on haastateltu nuoria aikuisia, joilla on omakohtaisia kokemuksia työn ja koulutuksen ulkopuolisista jaksoista. Aineistoa on analysoitu kolmesta eri näkökulmasta. Artikkelissa tarkasteltiin, kuinka nuoret kuvaavat jaksoja työn ja koulutuksen ulkopuolella, miten he kokevat ne osana elämäntulkuaan sekä miten nuorten oman elämäntulkuun ja aikuistumisen kulttuurisen mallin ristiriita näkyy haastattelussa.

Nuoret kertoivat enimmäkseen istuvansa ja odottavansa uutta jaksoa työpajalla, työllistämistoiminnassa, pääsyä työhön tai opiskelemaan. Edulliset harrastukset ja kavereiden kanssa oleilu toivat heidän päiviinsä sisältöä. Osa suhtautui lyhyisiin työttömyysjaksoihin pätkätöiden välissä tai koulutuksen jälkeen ansaittua lo-

mana. Työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot olivat katkoksia nuorten elämänculussa. Nuoret kokivat, ettei heidän elämäntilanteensa muuttunut niiden aikana vaan pysytteli paikallaan. Työn ja koulutuksen ulkopuolisten jaksojen aikana heidän elämänculussaan ei tapahtunut aikuistumisen kulttuurisen mallin mukaisia elämäntapahtumia. Tämä näkyi myös nuorten käyttämisestä, työn ja koulutuksen ulkopuolisia jaksoja kuvaavista metaforista, mitä kuvastaa esimerkiksi pause-metaforan käyttäminen.

Nuoret vertasivat itseään aikuistumisen kulttuuriseen malliin ja omaa elämänculuaan läheistensä elämänculkuihin. He myös saivat palautetta omasta elämäntilanteestaan viranomaisilta ja sukulaisilta. Tämän perusteella osa nuorista katsoi olevansa myöhässä siitä elämäntilanteesta, jossa heidän tulisi ikänsä puolesta olla. He eivät olleet saavuttaneet siirtymää aikuistumisen kulttuurisen mallin mukaisessa tahdissa. Osalle nuorista myöhässä oleminen merkitsi elämänculun yksilöllisyyttä ja halua tehdä asiat itselleen sopivassa järjestyksessä. Nuorten puheissa esiintyi sekä perinteinen että yksilöllinen aikuistumisen kulttuurinen malli ja niihin saatettiin viitata samassa haastattelussa.

Vaikka nuorten todellisuus on toisenlainen kuin aikuistumisen kulttuurinen malli, toimivat yhteiskunnan institutiot pääsääntöisesti yhä sen mukaisesti. Ihmisten oletetaan siirtyvän suoraviivaisesti koulutuksesta vakaalle työuralle ja myöhemmin eläkkeelle. Esimerkiksi määräaikaisten työsuhteiden ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen ongelmat ilmentävät, kuinka institutionaaliset käytännöt ja (nuorten) ihmisten todellisuus ovat keskenään ristiriidassa (Miettinen

2007). Nuoruuden elämäncvaiheen lineaarisuutta on pyritty lisäämään työn ja koulutuksen osalta viimeaikaisin lakimuutoksien. Nuorten on esimerkiksi kouluttauduttava ammatillisesti taloudellisten sanktioiden uhalla. Yhteiskunta tukee vain tietynlaisia valintoja nuorten kohdalla. Aikuistumisen kulttuurisesta mallista poikkeaminen aiheuttaa edelleen nuorille ongelmia. Elämänckulun ikäsidonaisuus ja lineaarisuus saattavat olla purkautumassa muualla yhteiskunnassa mutta ei nuorten koulutus- ja työuria koskevissa tavoitteissa.

Työn ja koulutusten ulkopuolisia jaksoja kokeneille nuorille oman elämänculun tarkastelu aikuistumisen kulttuurisen mallin näkökulmasta lisäsi heidän ulkopuolisuuden kokemustaan. Osa ajattelee pudonneensa joltain yksisuuntaiselta ja tiukasti ikäsidonaiselta mallilta, jonne on vaikea päästä takaisin. Sen sijaan nuoret, jotka ajattelevat etenevänsä elämäncssä omaan tahtiinsa, eivätkä vertaile itseään kulttuuriseen malliin, saattavat paremmin säilyttää toimintakykynsä. He tekevät tulevaisuuden suunnitelmia ja valintoja omista lähtökohdistaan käsin vertailematta itseään aikuistumisen kulttuuriseen malliin.

Nuorten kanssa työskentelevien tulisi huomioida nuorten yleinen työllisyystilanne ja heihin kohdistuneet vaatimukset ammattialan valinnasta heti peruskoulun tai lukion jälkeen. Useat nuoret kokevat työttömyyttä ja keskeyttävät koulutuksen – usein vaihtakseen koulutusohjelmaa tai miettiäkseen heille paremmin sopivaa vaihtoehtoa. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten kanssa työskentelevien tahojen pitäisi huomioida aikuisuuteen johtavien polkujen yksilöllistyneen ja tulleen katkoksellisem-

miksi. Työllistämis- ja työpajatoiminta pyrkii tarjoamaan mielekästä tekemistä ja yksilöllistä ohjausta juuri sellaisiin tilanteisiin, joissa muuten oltaisiin instituutioiden ulkopuolella. Niiden tavoitteena on ehkäistä työttömyyden aikaista passivoitumista ja turvata elämänkulun jatkuvuutta. Herwig Reiter (2003) onkin kutsunut tällaisia toimenpiteitä eräänlaiseksi sijaisjatkuvuudeksi nuorten elämänkulussa. Toimenpiteissä voi olla vain rajoitetun ajan. Niiden aikana tulisi tukea nuorten omaa toimijuutta ja tulevaisuuden suunnittelua.

VIITTEET

¹ Haastatteluista ilmoitetaan haastattelun numero ja haastateltavan sukupuoli (M/N). Toisen haastattelukierroksen (vuosi 2009) haastatteluissa on haastattelunumeron ja sukupuolen perässä numero kaksi.

² Väitöskirja on osa Suomen Akatemian WORK, Työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus-tutkimusohjelmaa. Hankkeen johtajana toimii professori Helena Helve.

³ Työllistämistoiminta oli kunnan järjestämää toimintaa. Nuoret olivat siellä eripituisia jaksoja esimerkiksi työharjoittelijoina, työkokeilussa tai tukityöllistettyinä. Kyseisessä kunnassa tätä toimintaa kutsuttiin nuorten työllistämistoiminnaksi ja se kuului kunnan nuorisotoimeen.

⁴ Analyysistä on jätetty pois työpaja- ja työllistämistoiminnassa jaksot, vaikka ne ovat koulutusjärjestelmän ja vapaiden työmarkkinoiden ulkopuolella. Tämä johtuu siitä, että työllistämis- ja työpajatoiminta ovat kuitenkin säännöllistä ohjattua toimintaa, jossa suoritetaan työtehtäviä. Osa nuorista myös opiskeli työpajajakson aikana peruskoulun tai ammattioppilaitosten kurseja. Nuoret myös pääosin itse katsoivat olevansa työssäkäyviä näiden jaksosten aikana.

KIRJALLISUUS

Aapola, Sinikka (2005) Aikuistumisen oikopolkuja? Koulutussiirtymät ja aikuistumisen ulottuvuudet nuorten elämässä. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 254–283.

Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (2005) Johdanto: Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 7–32.

Alheit, Peter (1994) Taking the knocks. Youth unemployment and biography – a qualitative analysis. London: Cassel.

Arnett, Jeffrey (2000) Emerging Adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist* 55, 469–480.

Baltes, Paul & Reese, Hayne (1987) Elämänkaaren näkökulma psykologiassa. Teoksessa Mikko Korkiakangas (toim.) Puoli vuosisataa psykologian tutkimusta ja opetusta Jyväskylässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitoksen julkaisuja 289, 113–165.

Buchmann, Marlis (1989) The Script of Life in Modern Society. Entry in *Adulthood in a Changing World*. Chicago: The University of Chicago Press.

du Bois-Reymond, Manuela (1998) “I don’t want to commit myself yet”: Young people’s life concepts. *Journal of Youth Studies* 1 (1), 63–79.

Elder, Glen (1994) Time, human agency, and social change: perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly*. 57 (1), 4–15.

Furlong, Andy & Cartmel, Fred (2007) Young people and social change. New Perspectives. Berkshire: Open University Press.

- Gubrium, Jaber & Holstein, James & Buckholdt, David (1994) *Constructing the life course*. New York: Genral Hall.
- Hoikkala, Tommi (1993) *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Janssen, Steve & Rubin, David (2011) Age effects in cultural life scripts. *Applied Cognitive Psychology* 25 (2), 291–298.
- Jolanki, Outi & Karhunen, Sanna (2010) Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 395–410.
- Juhila, Kirsi (2004) *Vastapuhe ja leimattu identiteetti*. Teoksessa Laura Huttunen, Arja Jokinen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Karisto, Antti (1998) *Pirstoutuvan elämän politiikka*. Teoksessa J. P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 54–75.
- Ketokivi, Kaisa (2005) *Aikuistumisen ja perheen perustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa*. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 100–137.
- Komonen, Katja (2000) *Koulutusyhteiskunnan marginaalissa – Ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen polut*. Teoksessa Reijo Viitanen (toim.) *Nuorisokasvatus ammattina – interventioita osattoman nuoren arkeen*. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/Komonen_Katja.pdf. Luettu 15.5.2012.
- Kulmala, Anna (2004) *Toiset identiteettiä rakentamassa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (3), 231–241.
- Kylmäkoski, Merja (2010) *Hiihtopummeja ja pätkätyöläisiä – ”ne tulee tänne ja tekee töitä ja laskeesit kaiken muun ajan”*. Esitelmä Nuorisotutkimuspäivillä 10.11.2010.
- Laki toimeentulotuesta (1412/1997).
- Marin, Marjatta (2001) *Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen*. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 17–48.
- McLanahan, Sara & Sørensen, Aage (1985) *Life events and psychological well-being over the lifecourse*. Teoksessa Glen Elder (toim.) *Life course dynamics. Trajectories and transitions, 1968–1980*. Ithaca and London: Cornell University Press, 217–238.
- Miettinen, Anneli (2007) *Pätkätyön tulevaisuus? Asiantuntijanäkemyksiä pätkätyön kehittämistarpeista ja tulevasta kehityksestä Suomessa*. <http://vaestoliitto-fibin.directo.fi/@Bin/44cb6bef4f67d6a788f03435f7645bde/1321365903/application/pdf/386606/P%C3%A4tk%C3%A4ty%C3%B6n%20tulevaisuus.pdf>. Luettu 15.11.2011.
- Myllyniemi, Sami (2009) *Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009*. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusverkosto.
- Myrskylä, Pekka (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Niemelä, Anna (2005) *Nuorena äidiksi – vauhdilla aikuisuuteen?* Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 169–195.
- Oinonen, Eriikka (2004) *Finnish and spanish families in converging Europe*. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 381. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6093-6.pdf>. Luettu 15.11.2011.
- Okkonen, Kaisa-Mari (2009) *Pätkätyöt ovat nuoruusilmiö*. *Hyvinvointikatsaus* 1/2009. http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2009_01.html. Luettu 28.4.2011.
- Raitakari, Suvi (2004) *Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla?* Teoksessa Laura Huttunen, Arja Jokinen & Anna Kul-

- mala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 56–73.
- Rantamaa, Paula (2001) Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 49–96.
- Reiter, Herwig (2003) Past, present, future. Biographical time structuring of disadvantaged young people. *YOUNG, Nordic Journal of Youth Research* 11 (3), 253–279.
- Shanahan, Michael J. (2000) Pathways to adulthood in changing societies: Variability and mechanisms in the life course perspective. *Annual review of sociology* 26, 667–692.
- Sipilä, Noora & Kestilä, Laura & Martikainen, Pekka (2011) Koulutuksen yhteys nuorten työttömyyteen. Mihin peruskoulututkinto riittää 2000-luvun alussa? *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2), 121–134.
- Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva & Martti, Sirpa & Karjalainen, Anne (2001) Siirtymien palkkatyö. Sitran raportteja 16. <http://www.sitra.fi/Julkaisut/raportti16.pdf>. Luettu 10.11.2011.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2011) Työvoimatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tyti/2010/16/tyti_2010_16_2011-11-01_fi.pdf. Luettu 15.11.2011.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2006) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2010) Työnvälitystilasto, Työmarkkinat 2010: 12. <http://www.tem.fi/files/29132/Joulu10.pdf>. Luettu 28.4.2010.
- Työttömyysturvalaki (1290/2002).
- Valtioneuvoston kanslia (2011) Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. <http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf332889/fi.pdf>. Luettu 18.11.2011.
- Valtiovarainministeriö (2010) Nuoret työmarkkinoilla - miten nuorten työllistymistä tulisi edistää? Helsinki: Valtiovarainministeriön julkaisuja 14/2010. http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/08_muut_julkaisut/20100224Nuoret/Nuoret_tyoemarkkinoilla.pdf. Luettu 27.4.2011.
- Vilkko, Anni (1997) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Virtanen, Minna (2006) Kaukosäädin vai lenkkiossa? Tutkimus nuorten työttömien ajankäytöstä. *Janus* 14 (2), 153–166.
- Ylikännö, Minna (2011) Sopivasti työtä ja vapaa-aikaa? Tutkimuksia ajankäytöstä eri elämäntilanteissa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 117. Helsinki: Kela.